

В статье рассматриваются основные факторы, обусловившие состояние художественной культуры Китая в XX в. Определяется роль образовательных учреждений и характер влияния направлений западноевропейского искусства на китайскую живопись нового времени. На рубеже XIX–XX вв. начинает формироваться система художественных образовательных учреждений – институтов, университетов, государственных и частных учебных заведений, деятельность которых активизировала художественную жизнь страны.

Ключевые слова. *Культурная революция, политика изоляционизма, китайская живопись XX века, политика открытых дверей, новый классицистический реализм, деревенский реализм, символизм, импрессионизм.*

The article examines the leading factors that conditioned the state of the Chinese artistic culture in the twentieth century. The role of the Chinese educational institutions and the nature of impact of the West European art on Chinese painting of modern times are determined. The processes of formation of the system of art educational establishment - institutions, universities, public and private institutions which activities promoted the artistic life of the country on the brink of XIX–XX centuries are analyzed.

Keywords: *cultural revolution, policy of isolationism, Chinese painting of XX century, «open doors» policy, new classical realism, symbolism, impressionism.*

УДК 72.012:712 «XX»

Віта Лотоцька

КОНЦЕПЦІЯ ІДЕАЛЬНОГО ДОВКІЛЛЯ У КОНТЕКСТІ САДОВОГО ДИЗАЙНУ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто особливості втілення концепції ідеального довкілля у контексті сучасних напрямів садового дизайну. Виокремлено провідні тенденції у садовому дизайні з позицій формування гармонійних взаємозв'язків та впливів природи і людини.

Ключові слова: *садовий дизайн, дикий сад, сенсорний сад, арт-ландшафт.*

Сади, як ідеальне життєве середовище, сьогодні як ніколи співзвучні з нашими найкращими смаками і світосприйняттям. Будучи не тільки способом організації простору чи звичайним декоративним комплексом, сади втілюють різноманітні концепції сприйняття природи людиною. Але оскільки «сад – це спроба створення ідеального світу взаємин людини з природою», то ідея саду як раю на землі пронизує всі етапи розвитку садово-паркового мистецтва [1, с. 17]. В них яскраво простежуються світоглядні та естетичні погляди новітньої епохи на життєве середовище соціуму, його відношення до прекрасного й гармонійного. Тому в українському світорозумінні сад виступає однією із основних форм втілення ідеї гармонії людини і природи.

Сучасний садовий дизайн значно розширює наші уявлення про традиційний сад. Зростання технічних можливостей людини, глобальні наукові відкриття, що відбувались протягом ХХ століття, динамічний ритм сучасної цивілізації змушує нас по-іншому сприймати швидкоплинність образу природного об'єкта, впливає на процес емоційного сприйняття. Дедалі відчутнішою стає потреба в світоглядному переосмисленні цінностей і пріоритетів у сфері взаємовідносин людини з природою, що знаходить своє відображення у виникненні нових стилістичних напрямів, образів, які б реалізовували прагнення сучасної людини відновити втрачені зв'язки з навколишнім середовищем, як естетично впорядкованим цілим, повернутися до витоків природи, пізнати її красу і досягти гармонії у співіснуванні з нею.

Метою дослідження є висвітлення особливостей втілення концепції ідеального довкілля у контексті напрямів садового дизайну початку ХХІ століття.

На сьогодні в садовому дизайні спостерігається тенденція до відтворення картин первозданної природи. Зокрема, популярними зараз стають так звані дикі сади, що імітують природні ландшафти.

Основоположником цього напряму вважають Уільяма Робінсона (William Robinson), який у 70-80-х роках ХІХ століття заснував естетичну концепцію дикого саду. Ідеальний сад, на думку У. Робінсона, повинен приховувати свою рукотворність. У таких садах рослини підбираються і розсаджуються за принципом відповідності природним умовам навколишнього середовища таким чином, щоб виникало враження, ніби вони вирости самі, без втручання людини [2, с. 7].

© Лотоцька В., 2015.

Такий підхід у створенні садового простору ґрунтується на ідеї, що полягає в естетиці природної краси та гармонії з природою. Звичайно, що зовсім дикої природи, повністю незалежної від впливу людської діяльності, сьогодні практично не існує. Проте завдання сучасних садових дизайнерів полягає не в імітації дикої природи там, де її вже немає, а в тому, щоб залишити їй місце поряд з людиною. Навіть виник термін «неодикість» (neowilderness), що дозволяє робити відмінність між дійсно дикою природою і спробами компенсувати втрачене, відновлювати в ландшафтах «первісну природу» [3, с. 9]. Дика природа допомагає людині досягти підвищеного емоційного стану, відмовитись від стереотипів споживацького ставлення до неї. Сучасна ідея природи полягає в тому, що вона є чимось більшим, ніж просто ресурс або важливий компонент екологічних систем, і сприймається як священний простір.

Зростання популярності диких садів обумовлено також утвердженням принципу екологізації садового мистецтва, тобто збереження або відтворення природного ландшафту там, де це можливо. Садові дизайнери активно використовують дикорослі види рослин, що характерні для тієї місцевої флори, де проектується сад, але розташовані та згруповані відповідно до принципів ландшафтного мистецтва. Вважають, що «дикий» стиль набув подальшого зростання популярності після того, як на виставці квітів та садового мистецтва в Челсі (Chelsea Flower Show), що є найважливішою подією, яка визначає основні тенденції в галузі садового дизайну у світі, у 2000 році здобув перемогу сад «Еволюція». Дизайнери Піт Удольф (Piet Oudolf) та Арне Мейнард (Arne Maynard) представили унікальний сад, в якому головний акцент було зроблено на таку дикорослу рослину, як будяк. А у 2003 році темою Міжнародного фестивалю садів у Франції (Festival International des Jardins de Chaumont-sur-Loire), який щороку відбувається на землях замку Шомон-на-Луарі, стали «Бур'яни». Широке визнання отримали злакові культури, які прекрасно поєднуються з іншими рослинами і не втрачають своєї актуальності протягом цілого року. Крім того, дикорослі види рослин є стійкими до впливів навколишнього середовища, здатні зростати навіть в екстремальних умовах.

Проектування природних садів є одним із шляхів відтворення природи. Світогляд та світовідчуття нашої епохи спрямовані на пошук шляхів відтворення зелених насаджень, які б не потребували особливого догляду, але забезпечували комфортне перебування людини в природному середовищі. Усвідомлення людиною переваг життя в первозданній природі ставить перед садовими дизайнерами завдання створення проектів, пов'язаних з образом композицій, взятих з дикої природи. Тому головна мета дизайнера, що створює такий сад полягає в тому, щоб якнайдостовірніше передати відчуття, враження, настрої, які виникають у нашій свідомості від споглядання природних пейзажів. Концептуальність такого саду полягає у наближенні людини до ідеальної природи.

І хоча Уільям Робінсон створив концепцію дикого саду дещо романтизованого, саме зараз набуває широкої популярності проектування диких садів як стилістичного напрямку садового дизайну, що відповідає максимальній наближеності до первозданної природи. Свідченням цього є те, що протягом останніх років на виставках та фестивалях садового мистецтва, які щорічно відбуваються у різних країнах світу, основною темою є тема природності та гармонійного співіснування з природою. Так, на виставці садового мистецтва в Челсі у 2005 році тема природності торкнулася аж семи представлених проектів, у яких реалізувалися принципи екологізації із застосуванням штучно створених ефектів занедбаності, недоглянутості як рішення садового дизайну. У 2013 році головним переможцем став спроектований дизайнером Філіпом Джонсоном (Phillip Johnson) сад (Trailfinders Australian Garden), що відображає сучасні тенденції природного саду, в якому поєднуються дикорослі, злакові трави та найнесподіваніші декоративні рослини. На Міжнародній виставці садівництва в Хемптон Корті (Hampton Court Palace Flower Show), яка є другою по важливості подією у галузі ландшафтного мистецтва, у 2011 році золоту медаль отримав природний сад дизайнера Беррі Чемберса (Barry Chambers), що закликає відвідувачів втекти від стресів повсякденного життя та поринути в хаос дикої природи. Звернення дизайнерів до підкресленої природності, невимушеності, простоти визначило природний напрям у садовому дизайні.

До кінця XX століття в усіх гуманітарних та суспільних науках утвердилася пізнавальна установка на вимірність подій і природних явищ. Проте естетика сучасного саду дає установку вже не пізнати, а пережити природу, долучитися до спонтанного внутрішнього ритму буття. Напрямом, що забезпечує певне повернення в стан природної безпосередності та гармонії, є створення сенсорних садів. Вони відрізняються від традиційних тим, що всі їхні компоненти ретельно підбирають та розраховують на відчуття таким чином, щоб вони забезпечували максимальну сенсорну стимуляцію [4, с. 114].

Ідея сенсорних садів, що початково була розроблена у 1970-х рр. у Великобританії з метою терапевтичного впливу, сьогодні забезпечує цінний ресурс для різноманітного спектру застосувань та створює широке поле діяльності для дизайнерів.

Усвідомлення того факту, що людина не втрачає потребу в чуттєвому пізнанні навколишньої природи, усамітненні, контакті з нею, робить участь почуттів (зір, слух, смак, дотик і запах) одним із ключових понять для сенсорних садів. Кожна людина сприймає та запам'ятовує інформацію тільки їй властивим способом. Те, що людині видається, що оточуючі бачать, чують та відчувають так само, не зовсім вірно. В залежності від сенсорної приналежності людини, вплив на її чуттєве сприйняття суттєво відрізняється. Тоді як для візуала важливим є зовнішній прояв (вплив на зір), для аудіала визначальним є те, що він чує, а для кінестетика – тактильні відчуття [5, с. 26]. Основним завданням сенсорного саду є залучення відвідувачів до взаємодії з природою.

Таким чином, перебуваючи у сенсорному саду, людина починає сама домислювати образи на своєму, індивідуальному, рівні. Таке творче споглядання ніколи не набридає, адже асоціації можуть змінюватися залежно від настрою, стану душі, освітлення, звукового фону та й просто з плином часу. Сенсорні сади дають можливість відвідувачу пізнавати природне довкілля в усіх його сенсах.

Найпоширенішим підходом до культивування сенсорного саду є створення на його території значної кількості зон, різноманітних за тематикою та спрямованих на конкретні органи чуття. У такому саду відвідувач відчуває себе найбільш комфортно та гармонійно. Хоча серед сенсорних садів виділяють і такі, що спрямовані на активацію тільки одного органу чуття, тобто моносади. Прикладом може бути сад ароматів. Ще інший тип сенсорного саду передбачає активацію двох органів чуття з окремими секціями для кожного з них [5, с. 24].

Для сприйняття навколишнього середовища, яке характеризується цілісністю, де всі чуття однаково важливі, характерна мультисенсорність. Розглядаючи аспекти поняття «мультисенсорний дизайн», С. Вергунов, вважає поняття «мультисенсорний дизайн» більш точним, ніж «сенсорний» [6, с. 32]. Мультисенсорний дизайн використовує сталі фізіологічні та психологічні здатності людей, прагне створювати максимально природне та органічне середовище для розвитку, праці та відпочинку. Розуміння психологічних потреб людини, можливостей її чуттєвого сприйняття та розвитку технологічних і проєктувальних нововведень дає змогу активно впроваджувати принципи мультисенсорного дизайну у сучасному проєктуванні [7, с. 732].

Звернення до емоцій людини, прагнення «сказати» їй щось нове проявляється у використанні певних символів, ціннісних значень та асоціативному змісті елементів інтерактивного мультисенсорного просторового середовища [8, с. 193].

Для сучасного садового дизайну характерна тенденція оновленого трактування компонентів природи, а також надання їм символічного і семантичного змісту, що реалізовується через мультисенсорне трактування традиційних матеріалів у раніше невідомому образному вираженні.

Мультисенсорне сприйняття навколишнього середовища, з яким людина так чи інакше контактує, сприяє формуванню уявлень про гармонійну природну цілісність природи. При проєктуванні садового простору враховуються не тільки вимоги до функціональних та технічних характеристик, а насамперед забезпечення емоційної складової саду. Дизайнери у процесі своєї діяльності обирають саме ті засоби, що сприяють створенню такого образу середовища, що запам'ятовується на основі емоцій та переживань людини.

Серед всього різноманіття садів кінця ХХ – початку ХХІ ст. виокремилися так звані «арт-ландшафти», особливостями яких є переважання ідеї над традиційними характеристиками саду, а також застосування новітніх технологій.

При вивченні проблеми використання мультисенсорних об'єктів та явищ у ландшафтному проєктуванні середовища, В. Дяченко здійснює культурологічне та теоретичне осмислення змісту і значущості мультисенсорних проявів у ландшафтному проєктуванні середовища, що сприяють підкресленню нерозривного зв'язку її з природою. Автор розглядає поняття артскейпу (artscapе), що був запроваджений відомим новозеландським ландшафтним архітектором Тедом Смайтом (Ted Smitе). Мова йде не про проєктування ландшафту в його традиційному розумінні, а проєктування художнього образу (artscapе), який відтворюється за допомогою нетрадиційної інтерпретації простору за рахунок введення в нього таких складових як освітлення, звук, запах, створення штучних нескінченних перспектив за допомогою дзеркал, фонтанів тощо [8, с. 188].

Цікавим візуальним втіленням такої концептуальної направленості є розробки дизайнерів в напрямі ленд-арту, головною ідеєю якого став взаємозв'язок природи та людини, можливість

гармонійно вписати арт-об'єкти в пейзаж, не порушуючи його цілісності та зберігаючи природну красу.

Першим у такому підході до роботи з природою і культурою вважають Алана Санфіста (Alan Sonfist). Його проект «Ландшафт часу», реалізований в Нью-Йорку в 1965 році, є спробою відтворення частини природного ландшафту, що існував тут до появи міста. Три ділянки, на яких висаджені місцеві види, відображають ліс на різних стадіях його розвитку, від трав до молодих, а потім і дорослих дерев [9].

До філософського співставлення вічного та швидкоплинного в земному бутті звертаються в своїх ленд-артівських концепціях також і українські художники. У такому напрямі цікавими є об'єкти в просторовому середовищі Ганни Гідори, Петра Бевзи, Олексія Литвиненка, Андрія Блудова, Валерія Шкарупи, Наталії та Олега Кохан та ін. Так, Г. Гідора, застосовуючи виключно природні об'єкти та засоби, намагається досягти органічного виявлення тісного взаємозв'язку людини, природного оточення і мінливості миттєвого в цьому оточенні («Пастка для вітру», 2001). А показуючи контрасти білих могутніх крейдяних скель і гнучких зелених стебел високих болотних трав, що швидко в'януть на їх фоні, художниця акцентує «тінь миті» на вічності буття, підкреслює драматичну швидкоплинність і незахищеність всього живого («Тіні білих стін», 2002).

Художники, які працюють у даному напрямі мистецтва, пропонують називати його «мистецтвом довкілля», як мистецтво створення художніх образів у навколишньому середовищі за допомогою природних засобів з метою означення довкілля як джерела довічно існуючих тем та ідей [10, с. 7]. Суто українським контекстом цього мистецтва довкілля є обстоювання смислового значення «середовища» як складної цілісності, яка утворюється поліфонією компонентів. Обов'язковою умовою цілісності середовища вважається присутність людини, одухотвореність діалогу світу людей зі світом природи [11, с. 59].

Арт-ландшафти презентують особливу мову садових знаків та символів [12, с. 360]. Цій специфічній групі садів присвячена книга О. Забеліної, в якій також пропонується їх типологія. Зокрема, автор в залежності від джерел композиції саду виділяє «кінетичні сади», «гра в сад», «сади-артефакти» та «сади-інсталяції» [3, с. 4].

Для таких садів характерними є асоціативні зв'язки та взаємопроникнення музики, живопису, театрального дійства, скульптури та архітектури. В арт-ландшафтах знаходять своє застосування нетрадиційні для створення саду матеріали та технології [13, с.34].

Пошуки дизайнерами нових форм, композиційних рішень відобразились у формуванні кінетичних садів, в яких завжди впроваджують рухомі елементи, об'єкти, світлові та звукові ефекти, які естетично організовуючи простір, створюють процес певного руху. Найчастіше основним елементом такого саду стає вода, проте використовують також інші рухомі механізми та конструкції.

Яскравий приклад кінетичного саду був представлений на Ліверпульському біенале 2008 року нью-йоркськими архітекторами. Сад являв собою близько двадцяти дерев, а саме грабів, які завдяки використанню технічних засобів, оберталися та постійно змінювали своє положення. Таким чином постійно змінювався пейзаж, співвідношення світла та тіні [13, с. 35].

Сади-артефакти є творами на межі скульптурних композицій в ландшафті. Так, Деан Кардасіс (Dean Cardasis), будучи прихильником одного із найвпливовіших американських ландшафтних архітекторів середини ХХ ст. Джеймса Розе (James Rose) та його концепції світла, тіні та звучання постору, створив скульптуру, скрізь яку можна пройти, так званий «Сад із пластику». Деан Кардасіс відтворив лісовий ландшафт, застосував синтетичні матеріали, що взаємодіють з навколишнім природним середовищем. Якщо дивитися назовні через пластикові панелі, які змінюють форму та колір оточення, на дерева, трави, небо, то складається враження, що вони змінили колір чи втратили форму. В міру того, як сходить та заходить сонце, кольори втрачають свою насиченість. В залежності від пори доби та пори року змінюється образ саду. Відвідувач такого саду постійно залишається активним учасником задуму художника [3, с. 43].

Для вираження і втілення сучасних садових концепцій важливим і не лише оздоблювальним, але й конструктивним елементом стає скло. Якщо рослини увиразнюють індустріальність та вічність скла, то воно, у свою чергу, підкреслює вразливість та недовговічність рослин [3, с. 28]. Спотерігається також і тенденція використання іржі. Іноді, щоб підкреслити її не випадковість, поруч висаджують руді або контрастні квіти. Провідною ідеєю є те, що під впливом іржі метал з часом стає таким крихким, як і садова рослина, незахищена від впливу зовнішнього середовища [12, с. 361].

Застосування принципово нових підходів у галузі садового дизайну свідчать про «утвердження нового архетипу сприйняття природного оточення – розгляду його як найважливішої цінності, потрібної людині не лише як сировина, а й як щось споконвічне, нерукотворне» [14, с.204].

У сучасному садовому дизайні спостерігається прагнення постійно розширювати набір засобів, що допомагають добитися нового і незвичного звучання компонентів природи. Одночасно з пошуком оригінальних ідей у створенні ландшафтного простору, які б забезпечували його естетичний ефект та функціональність, розвиваються шляхи максимальної наближеності до священної дикої природи та її збереження.

Отже, на початку ХХІ століття з'являються нові тенденції у садовому дизайні, які пов'язані з усвідомленням довкілля як духовного ресурсу. Аналіз таких тенденцій дає змогу виявити ряд особливостей, характерних для втілення концепції ідеального в садах.

Встановлено, що сучасні сади мають філософську основу, метою їх є досягнення гармонії людини та довкілля, підкреслення крихкості та мінливості природного образу, моделювання емоцій та переживань людини. Проектуючи сади, дизайнери застосовують незвичні матеріали, оптичні ілюзії, нетрадиційні прийоми. Вони намагаються тонко та органічно вписувати їх у природне середовище. Важливою складовою таких мистецьких об'єктів є певна ідея, концепція, яка додає їм унікальності та впізнаваності. Особливого визнання набули: «дикий сад», «сенсорний сад», «арт-ландшафт».

Таким чином, ідеальний сад характеризується художньою довершеністю, зручністю, психологічним комфортом, розумним підходом до трудомісткості догляду. Автори садів шляхом нетрадиційного поєднання природних і штучних компонентів ландшафту часто досягають інтригуючої виразності. Вони втілюють ідею возвеличення природи, краси її краєвидів, вічної рівноваги та гармонії.

1. Лихачев Д.С. Поэзия садов. К семантике садово-парковых стилей / Д.С. Лихачев. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб : Наука, 1991. – 370 с.
2. Robinson W. The Wild Garden / W. Robinson. – London, 1870. – 234 p.
3. Забелина Е.В. Поиск новых форм в ландшафтной архитектуре / Е.В. Забелина. – М. : Архитектура-С, 2005. – 160 с.
4. Lambe L. Gardening: A multisensory experience / L. Lambe. – London: Chapman and Hall, 1995. – P.113–130.
5. Адамчук И. Сенсорный сад, или актуальная ландшафтная тема современности / И. Адамчук // Ландшафт. Дизайн. – 2012. – № 1. – С. 24–26.
6. Вергунов С.В. Новые понятия в дизайне. Ч. 2. Мультисенсорный дизайн / С.В. Вергунов // Вісник ХДАДМ-2009. – № 6. – С. 32–39.
7. Коломієць Л. Зародження та розвиток мультисенсорного дизайну у ХХ–ХХІ ст. / Л. Коломієць // Народознавчі зошити. – 2012. – № 4 (106). – С. 732–742.
8. Дьяченко В. Ю. Артскейп – мультисенсорный диалог ландшафта и человека / В. Ю. Дьяченко // Вісн. Харк. держ. акад. дизайну і мистец. – 2005. – № 1. – С. 187–193.
9. Time Landscape [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.alansonfist.com/projects/project.html?time-landscape>
10. Мистецтво довкілля. Україна 1989–2010: [альбом] / упор. П. Бевза, А. Гідора. – К., 2010.
11. Бевза П. Мистецтво довкілля / П. Бевза // Українська культура. – № 1/4. – 2010. – С. 58–61.
12. Мигаль С. П. Методологічні концепції ландшафтного дизайну та їх еволюція в сучасних умовах / С. П. Мигаль, І. А. Дида, Т. Є. Казанцева // Архітектура : [збірник наукових праць]. – Львів, 2013. – С. 355–364.
13. Вязовская А. Арт-ландшафты, или сады нового времени / А. Вязовская // Ландшафт. Дизайн. – 2011. – № 3. – С. 34–37.
14. Хилько В.Г. Экологична культура – новий архетип сприйняття людиною природного середовища / В. Г. Хилько // Мультиверсум: Філософський альманах : [збірник наукових праць]. – К. : Український Центр духовної культури, 2006. – Вип. 58. – С. 195–204.

В статье рассмотрены особенности реализации концепции идеальной окружающей среды в контексте современных направлений садового дизайна. Выделены основные тенденции в садовом дизайне с позиций формирования гармонических взаимосвязей и влияния природы и человека.

Ключевые слова: садовый дизайн, дикий сад, сенсорный сад, арт-ландшафт.

The article examines the peculiarities of conception of ideal nature realization in the context of modern trends of garden design. Leading tendencies in garden design from the position of formation harmonious interaction and influence of man and nature development are distinguished.

Key words: garden design, wild garden, sensory garden, art-landscape.